

dr hab. Mirosława Wawrzak- Chodaczek
prof. w UWr
Instytut Pedagogiki
Uniwersytet Wrocławski

Wrocław, 19.03.2024. r.

Recenzja rozprawy doktorskiej
mgr Patrycji Szablowskiej
pt. „Nauczyciel szkół wiejskich w interpersonalnych relacjach międzypokoleniowych”
napisana pod opieką naukową
prof. dr hab. Zdzisława Wołka i promotor pomocniczej dr Ewy Kowalskiej

Problematyka rozprawy doktorskiej

Cechą charakterystyczną współczesnego świata jest wzmożone oddziaływanie ludzi na siebie. Wynika to z dużej swobody podróżowania, gęstości zaludnienia, wpływu mediów, przebywania ludzi w dużych skupiskach miejskich. Uczestniczenie w życiu społecznym odbywa się w procesie komunikacji interpersonalnej, gdy jedna osoba za pośrednictwem swego zachowania wpływa na drugą osobę.

Porozumiewanie się w różnych sytuacjach umożliwiającą człowiekowi kompetencje komunikacyjne, dając możliwość wyboru spośród dostępnych środków językowych – środków odpowiednich do danej sytuacji. Kompetencje komunikacyjne pozwala także, w zależności od sytuacji, rozmaicie zinterpretować tę samą wypowiedź. Aby więc komunikowanie się było sprawne i skuteczne, konieczna jest nie tylko umiejętność tworzenia i interpretowania poprawnych zdań danego języka, lecz także znajomość wzorców zachowań językowych oraz umiejętność dostosowania indywidualnych zachowań do wzorców obowiązujących w danej wspólnocie komunikatywnej (językowej).

Przedłożona do oceny dysertacja doktorska p. mgr Patrycji Szablowskiej podejmuje problem, który wpisuje się w obszar komunikacji interpersonalnej w aspekcie relacji międzypokoleniowych. Omawiana dysertacja stanowić ma źródło określające związek pomiędzy generacją nauczycieli szkół wiejskich a specyfiką przejawianych przez nich relacji interpersonalnych, co posłuży sformułowaniu przesłania mogącego znaleźć zastosowanie w zwiększeniu świadomości pedagogów dotyczących relacji w ich gronie zawodowym. Celem tejże dysertacji było określenie specyfiki relacji interpersonalnych wśród nauczycieli szkół wiejskich w Polsce.

Zatem problematyka dysertacji doktorskiej p. mgr Patrycji Szablowskiej jest ważna ze społecznego punktu widzenia, a naukowa i praktyczna przydatność podjętych badań jest znacząca. Temat dysertacji podjęty przez Doktorantkę ma charakter oryginalny, ponieważ nikt w Polsce nie podjął dotychczas próby takiego spojrzenia na nauczyciela szkół wiejskich.

Uwagi odnoszące się do struktury pracy

Analizowana dysertacja składa się ze wstępu, 6 rozdziałów, wniosków i uogólnień, zakończenia, bibliografii, spisu tabel, spisu wykresów i aneksu. Część teoretyczna liczy (roz. I-IV) – 126 str., roz. metodologiczny (roz. V)- 24 str., omówienie wyników badań (roz. VI)- 109 str. , wnioski i uogólnienia- 6 str. oraz zakończenie -3str.. Struktura pracy jest w zasadzie prawidłowa, a zawartość merytoryczna i przedstawiona procedura metodologiczna nie budzą większych zastrzeżeń. Można się jednak zastanowić czy była potrzeba oddzielać wnioski i uogólnienia oraz zakończenie Poszczególne rozdziały i podrozdziały wynikają jeden z drugiego tworząc logiczną całość. Tytuły rozdziałów i podrozdziałów dobrze odzwierciedlają prezentowane w tekście zagadnienia. Po porównaniu części teoretycznej i empirycznej można zauważyć, że obie części pozostają w odpowiednich proporcjach do siebie. Bibliografia liczy 27 stron i składają się na nią głównie opracowania w języku polskim.

Ocena merytoryczna pracy

We Wstępie Autorka przedstawia problematykę pracy, omawia także strukturę pracy i sygnalizuje zawartość merytoryczną poszczególnych rozdziałów.

Cztery pierwsze rozdziały stanowią podłoże teoretycznych rozważań pracy i zawierają niezbędną wiedzę dotyczącą nauczyciela jako członka szkolnej społeczności, szkoły wiejskiej nie tylko jako środowiska wychowawczego, ale i zakładu pracy, znaczenie zagadnienia

pokoleniowości w pracy pedagogicznej oraz relacji interpersonalnych jako podstawy funkcjonowania dialogu międzypokoleniowego.

Zatem krótko odniosę się do czterech rozdziałów tworzących bazę teoriopoznawczą badań p. mgr Patrycji Szablowskiej.

Rozdział pierwszy stanowi opis pracy nauczyciela jako członka społeczności szkolnej. Doktorantka zwraca w tym rozdziale uwagę na uwarunkowania rozwoju zawodowego nauczyciela, rolę nauczyciela w placówce oświatowej, kwalifikacje zawodowe nauczyciela, strukturę kompetencji nauczycielskich, podkreśla moralny wymiar zawodu nauczyciela, a także omawia podmiotowy wymiar pracy nauczyciela, który zachodzi na trzech płaszczyznach podmiotowości nauczyciela: jego samego, sytuacji wychowawczej i traktowania ucznia.

Pani mgr Patrycja Szablowska poradziła sobie z wyżej wymienioną materią zupełnie dobrze. Interesująca jest w tym rozdziale rekonstrukcja współczesnej wiedzy na temat uwarunkowań zawodu nauczyciela, jego ról, jak i wymaganych kwalifikacje oraz postrzeganie tegoż zawodu w perspektywie społecznej.

W rozdziale drugim Doktorantka prowadzi rozważania dotyczące szkoły wiejskiej jako środowiska wychowawczego i zakładu pracy, biorąc pod uwagę różne jej aspekty. Podkreślona została w tym rozdziale rola szkoły jako instytucji, która stanowi również twórcze i aktywne środowisko wychowawcze, wpływające na rozwój ucznia. Doktorantka zwróciła też uwagę na to, że społeczność szkolną tworzą obok nauczycieli, również pracownicy administracyjni. Bardzo słusznym wydało się zaprezentowanie w tym rozdziale kilka podejść, według których można analizować szkołę wiejską jako strukturę społeczną, z uwzględnieniem cech współczesnej wsi, jak również celowe było zwrócenie uwagi na szkołę jako instytucję, w której wnętrzu funkcjonuje ogromna liczba małych grup społecznych. Pani mgr Patrycja Szablowska nie pominęła problematyki norm oraz ról społecznych i kultury w społeczności szkolnej. Ten rozdział pracy uważam za nośny poznawczo i merytorycznie spójny z założeniami przyjętymi w części metodologicznej.

Rozdział trzeci pracy stanowi syntezą wiedzy dotyczącej zagadnienia pokoleniowości w środowisku nauczycielskim. Doktorantka dokonała charakterystyki poszczególnych pokoleń nauczycieli zwracając uwagę na różnorodnie reprezentowane normy, wzory i wartości, które odgrywają znaczącą rolę w kształtowaniu się postaw i opinii oraz w organizacji czasu wolnego, pracy czy relacji jednostek. Bardzo skrupulatnie p. mgr Patrycja Szablowska zebrała i umieściła w tabeli czynniki wpływające na różnorodność pokoleniową. To daje czytelnikowi możliwość dokonania porównania poszczególnych generacji nauczycieli i ich pracy w polskich szkołach.

W rozdziale czwartym Doktorantka w interesujący, pod względem poznawczym, a zarazem rzeczowy sposób przedstawia relacje interpersonalne jako podstawę dialogu międzypokoleniowego, omawia zasady i bariery utrudniające skuteczną komunikację.

Istotne dla wiedzy o relacjach interpersonalnych trudności w komunikacji nauczyciel-uczeń jest poznanie trudności w komunikacji, stylów komunikacji w szkole, ponieważ bez wiedzy w tym zakresie trudne byłoby budowanie relacji interpersonalnych w międzypokoleniowym dialogu zawodowym i skutecznej komunikacji nauczyciela i ucznia.

Ten rozdział jest bardzo ważny dla podjętych badań, ponieważ relacje wraz z więziami międzyludzkimi należą do podstawowych fundamentów budujących każdą z organizacji.

Zgromadzone w części teoretycznej pracy zasoby źródłowe są wystarczające, by nabrać przekonania, iż Doktorantka wykazuje się dobrą znajomością literatury przedmiotu.

Rozdział V zawiera przedstawienie założeń metodologicznych badań własnych. Pani mgr Patrycja Szablowska w tym rozdziale prezentuje problemy badawcze, dobór metod, technik oraz narzędzi badawczych zastosowanych w realizacji zaplanowanych badań, także organizację i przebieg badań.

Celem rozwiązania problemu badawczego postawionych zostało pięć pytań badawczych.

Pytanie pierwsze zostało sformułowane poprawnie. Natomiast pytanie drugie: Czy wiek różnicuje uczestnictwo w relacjach interpersonalnych? sugeruje odpowiedź: tak lub nie, dlatego sądzę, iż lepsze w tym przypadku byłoby pytanie dopełnienie, np. W jaki sposób wiek różnicuje uczestnictwo w relacjach interpersonalnych?

Pytanie trzecie -moim zdaniem- jest postawione poprawnie. Natomiast pytanie czwarte: Co sprzyja budowaniu dobrych relacji?, uważam za sformułowane w kategoriach ogólnych i w pytaniu powinien być określony podmiot relacji.

Pytanie piąte również uważam za postawione prawidłowo. Podczas stawiania pytań w różnego rodzaju procesach badawczych na ogół wyodrębnia się problem główny i problemy szczegółowe, jednak postawienie tylko pytań szczegółowych nie uważam za błąd.

Do postawionych w ten sposób problemów badawczych określone zostały hipotezy robocze, które uważam za poprawnie sformułowane. Prawidłowo również dobrano zmienne niezależne, pośredniczące i zależne, umieszczone w tabeli, co zapewniło ich przejrzystość. Najpierw zaprezentowałabym zmienną niezależną, a później tę od której zależy ta druga. Należy podkreślić, że w analizie wyników badań ilościowych uwzględniono szereg zmiennych niezależnych m.in. takich jak płeć, wiek, pełnione funkcje. Sądzę, że wiek i płeć to raczej

wskaźniki przynależne zmiennym niezależnym niż zależnym. Oczywiście są różne poglądy na ten temat i nie będę się upierać przy swoim zdaniu.

Podczas realizacji procesu badawczego wykorzystane zostały następujące metody, techniki i narzędzia badawcze:

1. Metoda badania dokumentów z dwoma technikami -klasyczną (jakościową) i nowoczesną (ilościową). Narzędzia to arkusze zawierające pytania naprowadzające na badanie dokumentów w określonym zagadnieniu

2. Metoda analizy i krytyki piśmiennictwa, technikę stanowiła analiza treści, a narzędziami były karty z zestawem zagadnień i opracowanych dyspozycji stanowiące przedmiot analizy źródeł – fiszki

3. Metoda sondażu diagnostycznego, technikę stanowiła ankieta internetowa – CAWI, a narzędzie to kwestionariusz ankiety.

4. Metoda statystyczna z technikami statystycznymi, a jako narzędzie Doktorantka uznała komputer z dostępem do Internetu oraz programem Excel.

Wśród metod statystycznych w omawianych badaniach wykorzystano techniki pozwalające na rozpoznanie wartości doświadczalnej zebranych danych, weryfikację ich kompletności, skategoryzowanie uzyskanych informacji, dokonywanie obliczeń (średnie, procenty, korelacje), analizę współzależności (współczynnik kontyngencji „C”) oraz graficzne przedstawienie analizowanych danych (wykresy, schematy, tabele).

Autorka dysertacji ze względu na przeprowadzenie badań w Internecie zastosowała dobór próby celowo-losowy, co było słusznym wyborem.

Dobór metody, techniki i narzędzi badawczych uważam za prawidłowy. Dzięki nim zgromadzono obszerny materiał empiryczny, który poddano analizie stosując metody statystyczne. Autorka badań wykazuje się w swoich analizach wyjątkową skrupulatnością i dokładnością. Wzorcowo zostały zaprezentowane zmienne i wskaźniki w postaci uszczegółowionej tabeli nr 5.1.

Rozdział metodologiczny jest przemyślany i starannie opracowany. Na uwagę zasługuje przedstawiona w nim koncepcja badań. Wyczerpująco i relatywnie jasno Doktorantka omawia zastosowane metody, techniki i narzędzia badawcze.

W części końcowej rozdziału metodologicznego Autorka dysertacji przedstawiła organizację i przebieg przeprowadzonych badań.

Interesująca, jest moim zdaniem, ostatnia część pracy, w której Autorka prezentuje wyniki badań własnych. Ta część dysertacji składa się z jednego rozdziału p.t. *Relacje interpersonalne jako podstawa dialogu międzypokoleniowego* oraz sześciu podrozdziałów i jest

ona przedstawieniem, omówieniem oraz analizą wyników badań własnych dotyczących międzypokoleniowych relacji interpersonalnych wśród nauczycieli szkół wiejskich.

Zgromadzone wyniki badań zostały poddane analizie zarówno ilościowej jak i jakościowej. W operacjonalizacji zmiennych wykorzystane zostały metody statystyczne. Test Chi-kwadrat ukazał zależności między zmiennymi, natomiast współczynnik kontyngencji „C” określił siłę związku pomiędzy zmiennymi.

Początek rozdziału to przedstawiona przez Doktorantkę szczegółowa charakterystyka badanej grupy zaprezentowana w tabelach i na wykresach. Na marginesie chcę zauważyć, że Wykres 11 6.8. *Cenione cechy współpracowników wśród poszczególnych generacji nauczycieli szkół wiejskich* jest mało czytelny ze względu na zbyt dużą liczbę czynników w nim zawartych. Podobnie rzecz się ma z wykresem 6.32 *Generacja nauczyciela a dostrzegane przez niego czynniki negatywnie wpływające na współpracę*.

Prezentowane przez Doktorantkę wyniki badań zostały poddane wnikliwej analizie. Autorce udało się uchwycić i uporządkować czynniki odgrywające znaczną rolę w powstawaniu relacji interpersonalnych, analizy te zostały potwierdzone poziomem istotności a także współczynnikami korelacji.

Pani mgr Patrycja Szablowska zgromadziła i poddała analizie dane ukazujące relacje interpersonalne w aspekcie konsekwencji różnic pokoleniowych w pracy zawodowej, częstotliwości wymiany doświadczeń w gronie pedagogicznym, czynników determinujących relacje w kontekście stażu pracy nauczyciela, odczuwanej przez nich zazdrości ze strony współpracowników, odczuwanej obojętności ze strony współpracowników, roli zawodowej respondentów i działań podejmowanych przez nich w celu nawiązywania i kształtowania prawidłowych relacji zawodowych ze współpracownikami i kilka innych czynników.

Dobrze, że analizowane determinanty relacji interpersonalnych były analizowane z różnych perspektyw (dyrekcji, nauczycieli z różnych grup wiekowych, rodzaju znajomości nauczycieli, ról zawodowych, stażu pracy, problemów wychowawczych z uczniami, doświadczenia zawodowego). Dzięki temu otrzymaliśmy w miarę pełny obraz powstawania różnych relacji interpersonalnych w pracy nauczycieli,

Błąd językowy na str. 208: zamiast liczba odpowiedzi można przeczytać ilość odpowiedzi.

Konkluzje

Przekazana mi do zaopiniowania dysertacja dotyczy aktualnego, interesującego i ważnego zagadnienia, jakim są relacje interpersonalne w pracy nauczycieli, a do zalet niniejszej rozprawy należy zaliczyć:

- rzetelnie zaprojektowany proces badawczy,
- prawidłowo przeprowadzone badania,
- jasny tok wywodów, poprawność języka.

Rozprawa doktorska p. mgr Patrycji Szablowskiej jest pracą bogatą poznawczo, zawarte w niej analizy merytoryczne świadczą o dobrym przygotowaniu teoretycznym i metodologicznym Autorki rozprawy.

Zgromadzone zasoby źródłowe są wystarczające, by nabrać przekonania, iż Doktorantka jest osobą czytającą, kompetentną.

Przygotowanie teoretyczne – jest obszerne, obejmujące problematykę dobrze rozpoznaną przez Doktorantkę rozprawy. Wywody p. mgr Patrycji Szablowskiej zaprezentowane w rozdziałach teoretycznych są dobrze osadzone w aparacie przypisowym, co daje podstawę do interpretacji wyników badań własnych. Omawiając temat rozprawy, Doktorantka sięga do licznych i ważnych źródeł.

W trakcie badań wykorzystane zostały metody ilościowe, których celem jest przede wszystkim liczenie i mierzenie oraz metody jakościowe.

Za najważniejsze osiągnięcia naukowe Autorki przedstawione w rozprawie uznaję:

1. Analizy poprowadzone są rzetelnie i przejrzyście. Doktorantka wykazała się w nich umiejętnością dokonania trafnej syntezy prezentowanego materiału badawczego.
2. Doktorantka w recenzowanej rozprawie doktorskiej wykazała się dobrą znajomością warsztatu badawczego.
3. W pracy p. mgr Patrycja Szablowska umiejętnie połączyła badania ilościowe z badaniami jakościowymi.
4. Odczytując założenia metodologiczne rozprawy można z łatwością stwierdzić, że konstrukcja przedmiotu badań jest adekwatna do opisanego stanu faktycznego.
5. Sposób, w jaki Doktorantka przedstawiła procedurę badań własnych (wraz z charakterystyką osób uczestniczących w eksploracji) zasługuje na kolejne uznanie.
6. Dysertacja przybliżyła nam bardzo ważny element profesji nauczycielskiej, jakim są nauczyciele pracujący w szkole wiejskiej.

Biorąc powyższe pod uwagę z pełnym przekonaniem stwierdzam, że p. mgr Patrycja Szablowska spełnia wymagania ustawowe dotyczące umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Prezentacja zgromadzonego materiału empirycznego stanowi swoistą kwintesencję podjętego projektu badań własnych Doktorantki. Została ona przedstawiona w sposób przejrzysty i

usystematyzowany. Dostrzegana spójność analizy zgromadzonego materiału z deklaracją przyjętą na etapie prezentacji założeń metodologicznych stanowi kolejny walor ocenianej dysertacji.

Pracę kończą podsumowanie i wnioski pedagogiczne. Myślę, że warto zdecydować się albo na podsumowanie, albo wnioski czy uwagi końcowe.

Podniesione tu uwagi w niczym nie obniżają wartości pracy, a mają na celu jedynie jej udoskonalenie.

Po uwzględnieniu mojej pozytywnej oceny we wszystkich kwestiach podlegających recenzji, niniejszym stwierdzam, że Pani mgr Patrycja Szablowska spełnia wszystkie wymagania stawiane przez Ustawę z dnia 20 lipca 2018 roku *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz. U. z 2023 r. poz.742) dotyczące nadania stopnia doktora. Zgodnie z moim stanowiskiem, zwracam się do Rady Dyscypliny Pedagogiki Uniwersytetu Zielonogórskiego w Zielonej Górze o dopuszczenie p. mgr Patrycji Szablowskiej do dalszych etapów postępowania i publicznej obrony.

Wnoszę również o wyróżnienie recenzowanej przez mnie rozprawy doktorskiej.

Miłosław Kozłowski - Cichońcew